

مجموعه درسی‌های علوم اجتماعی (۳)

دانش خانواده و جمعیت

نعمت الله تقوی

انتشارات آیدین

سرشناسه	:	تقوی، نعمت‌الله، ۱۳۲۱ -
عنوان و نام پدیدآور	:	دانش خانواده و جمعیت / نعمت الله تقوی.
مشخصات نشر	:	تبریز: آیدین، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۱۶۷ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۵۸۷۱-۳۸-۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیفا
موضوع	:	زناشویی
موضوع	:	خانواده‌ها
موضوع	:	جمعیت‌شناسی
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۳ ۶۵۵۲ / HQ۷۴۳
رده بندی دیویی	:	۳۰۶/۸۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۴۴۸۶۳۲

کلیه حقوق قانونی و ادبی این اثر برای ناشر محفوظ است. تکثیر تماماً یا قسمتی از این اثر به صورت حروفچینی یا هر روش دیگر، چاپ افست، کپی و انواع دیگر چاپ ممنوع است. نقل مطاب به صورت معمول در مقاله های تحقیقاتی با ذکر نام کامل ناشر و کتاب آزاد است. متخلفان به موجب بند ۵ از ماده ۲ قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و نشرمندان، تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

انتشارات آیدین

تبریز، خیابان شریعتی شمالی، نرسیده به سینما ۱۹

تلفن: ۵۵۵۳۲۵۹ - فاکس: ۵۵۳۰۵۲۳ - ۰۱۱

E-mail: Aydin.publication @ Gmail.com

دانش خانواده و جمعیت

نعمت الله تقوی

* چاپ اول ۱۳۹۳ تبریز * شمارگان ۱۰۰۰ نسخه * قیمت ۶۵۰۰ تومان
* لیتوگرافی نگین * چاپ پرنیان * صحافی پانه‌ها

۹۷۸-۶۰۰-۵۸۷۱-۳۸-۸

فهرست مطالب

پیشگفتار	۹
بخش نخست - تشکیل خانواده (ازواج)	۱۳
فصل نخست - اهمیت و ضرورت ازدواج	۱۳
۱- اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده	۱۳
۲- ضرورت ازدواج و تشکیل خانواده	۱۵
۳- تأکید اسلام بر ازدواج	۱۷
۴- پیامدها و راه‌آوردهای ازدواج در جامعه	۱۸
فصل دوم - تعریف و هدف ازدواج	۱۹
۱- تعریف ازدواج	۱۹
۲- هدف ازدواج در جامعه و تاریخ	۲۰
۳- دلایل و فلسفه ازدواج	۲۲
۴- اهداف ازدواج	۲۲
فصل سوم - نظام‌های زناشویی	۲۵
۱- مقدمه	۲۵
۲- تعداد همسر	۲۶
۳- دایره همسرگزینی	۲۷
۴- روابط زناشویی	۲۸
فصل چهارم - همسرگزینی و همسان‌گزینی	۳۱
۱- شیوه‌های همسرگزینی	۳۱

- ۲- انگیزه‌های همسرگزینی ۳۳
- ۳- دایره همسرگزینی ۳۵
- ۴- همسان‌گزینی ۳۷

فصل پنجم - معیارهای همسرگزینی ۴۱

- ۱- تعریف معیار یا ملاک همسرگزینی ۴۱
- ۲- دیدگاه اسلام ۴۲
- ۳- ملاک‌های آرمان‌گرایانه ۴۳
- ۴- ملاک‌های واقع‌گرایانه ۴۳

فصل ششم - گنجینه‌های ازدواج ۴۵

- ۱- تعریف انواع بیختگی ازدواج ۴۵
- ۲- انواع طلاق ۴۷
- ۳- کراهت طلاق در اسلام ۴۹
- ۴- عوامل طلاق ۵۱
- ۵- پیامدهای طلاق ۵۶
- ۶- راهکارهای پیشگیری از طلاق ۵۸

بخش دوم - خانواده ۶۳

فصل هفتم - مفاهیم اساسی ۶۳

- ۱- خانواده ۶۳
- ۲- خانوار ۶۵

فصل هشتم - نظام‌های خانواده ۶۷

- ۱- طبقه‌بندی خانواده ۶۷
- ۲- بعد خانوار ۶۸
- ۳- نام خانوادگی ۶۸
- ۴- محل سکونت ۶۹
- ۵- اقتدار خانوادگی ۷۰
- ۶- ساختار خانواده ۷۲

فصل نهم - کارکردهای خانواده ۷۵

- ۱- مقدمه ۷۵

۲- کارکردهای خانواده سنتی..... ۷۶

۳- کارکردهای خانواده معاصر..... ۸۲

فصل دهم - تحکیم خانواده..... ۸۵

۱- خانواده سالم..... ۸۵

۱) ویژگی‌های خانواده سالم..... ۸۶

۲- عوامل ایجاد خانواده سالم..... ۹۰

۲- مدهای خانواده سالم..... ۹۲

۳- مهارت‌های تحکیم خانواده..... ۹۳

فصل یازدهم - تعالی خانواده..... ۹۹

۱- ویژگی‌های خانواده متعالی..... ۹۹

۲- حقوق و تکالیف زن و مرد..... ۱۰۰

۳- فضایل اخلاقی و معنوی در خانواده..... ۱۰۱

۴- آداب و سبک زندگی اسلامی در ازدواج..... ۱۰۲

۵- رفتارهای خانوادگی..... ۱۰۴

فصل دوازدهم - ایمن‌سازی خانواده..... ۱۰۷

۱- موانع تشکیل خانواده..... ۱۰۷

۲- موانع کامیابی ازدواج (عوامل تضعیف خانواده)..... ۱۰۹

۳- ایمن‌سازی از آسیب‌ها و ترمیم خانواده..... ۱۱۰

بخش سوم - فرزندآوری و جمعیت..... ۱۱۵

فصل سیزدهم - نقش و اهمیت فرزند..... ۱۱۵

۱- ارزش فرزند..... ۱۱۵

۳- اهمیت فرزند..... ۱۱۵

۳- مزایای فرزندآوری..... ۱۱۶

۴- عوامل فرار از فرزندآوری..... ۱۱۷

۵- ویژگی‌های فرزندآوری..... ۱۱۹

۶- آداب فرزندآوری..... ۱۲۰

فصل چهاردهم - شیوه‌های فرزندپروری..... ۱۲۳

۱- ویژگی‌های والدین خوب..... ۱۲۳

۱۲۶	۲- ویژگی‌های رابطه سالم با فرزندان
۱۲۹	۳- کلیدهای تربیتی
۱۳۳	فصل پانزدهم - جمعیت و جمعیت‌شناسی
۱۳۳	نخست - جمعیت
۱۳۳	۱- تعریف جمعیت
۱۳۴	۲- انواع جمعیت
۱۳۵	۳- جمعیت‌شناسی
۱۳۵	۱- واژه جمعیت‌شناسی
۱۳۵	۲- تعریف جمعیت‌شناسی
۱۳۶	۳- هدف جمعیت‌شناسی
۱۳۷	۴- جمعیت‌شناسی دانش‌های دیگر
۱۳۹	فصل شانزدهم - دیالکتیک جمعیتی
۱۴۰	۱- نظریه‌های علی رشد جمعیت
۱۴۰	۱- جمعیت و تمدن
۱۴۱	۲- جمعیت و توسعه
۱۴۲	۳- جمعیت و غذا
۱۴۳	۴- جغرافیا و جمعیت
۱۴۴	۲- نظریه‌های کیفی رشد جمعیت
۱۴۴	۱- نظریه تطابق زیستی
۱۴۵	۲- نظریه سیکل‌های جمعیتی
۱۴۵	۳- نظریه انتقالی جمعیتی
۱۴۷	فصل هفدهم - سیاست‌های جمعیتی
۱۴۷	۱- سیاست جمعیتی
۱۵۱	۲- آرای مربوط به سیاست‌های جمعیتی
۱۵۹	فهرست منابع و مآخذ
۱۵۹	الف - منابع فارسی
۱۶۴	ب - منابع خارجی
۱۶۵	پیوست: سرفصل‌های درس بر اساس مصوبه وزارت علوم

پیشگفتار

درس حاضر که تحت عنوان «انشر خانواده و جمعیت» از سال تحصیلی ۹۲-۹۳ توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جایگزین درس «جمعیت و تنظیم خانواده» شده و مقرر گردیده در کلیه رشته‌های دانشگاهی تدریس شود. ساز از تغییر سیاست‌های جمعیتی کشور از جهات کمی و کیفی دارد.

بر اساس بررسی‌های جمعیت‌شناسی، جویت ایران در سال ۱۲۸۵ خورشیدی حدود ۱۰ میلیون نفر بود. این رقم در سال ۱۳۹۵ به ۱۱ و در سال ۱۴۰۵ به ۱۲ میلیون نفر رسید. جمعیت ایران در سال ۱۳۱۵، ۱۴ و در سال ۱۳۲۵، ۱۶ میلیون نفر بود. سرشماری‌های ششگانه ۴۵، ۵۵، ۶۵، ۷۵ و ۸۵ جمعیت کشور به ترتیب، حدود ۱۹، ۲۶، ۳۴، ۴۰ و ۷۰ میلیون نفر گزارش شده است. نرخ‌های رشد جمعیت در فواصل سرشماری‌های یادگرفته، گرایش‌های حرکتی جمعیت را باز می‌نمایاند: در فاصله سرشماری‌های ۳۵-۴۵، ۳/۲؛ ۴۵-۵۵، ۲/۹؛ ۵۵-۶۵، ۳/۵؛ ۶۵-۷۵، ۱/۸ و ۷۵-۸۵، ۱/۶ درصد بوده است.

تا سال ۱۳۴۶ در سطح کشور سیاستی مبنی بر کاهش یا افزایش جمعیت اتخاذ و اجرا نشده بود. نخستین سیاست جمعیتی مبنی بر کاهش جمعیت در سال ۱۳۴۶ با شروع دور اول برنامه‌های «تحدید موالید» با عنوان «تنظیم خانواده» آغاز شد و تا سال ۱۳۵۶ و شروع حرکت‌های انقلابی در جامعه، ادامه داشت. از اوان پیروزی انقلاب تا حدود یک دهه هیچ‌گونه سیاست رسمی در خصوص جمعیت کشور اتخاذ نگردید تا اینکه در سال ۱۳۷۲،

به دنبال انتشار نتایج سرشماری سال ۱۳۶۵ در سال ۱۳۶۷ و اتخاذ سیاست کاهش موالید، قانون تنظیم خانواده در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید.

بر اثر اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های تنظیم خانواده در سطح کشور و نیز بروز مشکلات اقتصادی در جامعه (داخلی یا بین‌المللی)، رشد جمعیت با سرعت نسبتاً زیادی رو به کاهش نهاد؛ به‌طوری که از رقم تقریبی ۳/۵ درصد در دهه ۵۷-۶۷ به عددی در حدود ۱/۶ درصد در سال‌های پایانی دهه ۸۰ تنزل یافت. اینک سیاست دولت بر آن قرار گرفته است که خط‌مشی انقلابی در دهه پیش به‌سوی اتخاذ سیاست‌های افزایشی حرکت کند. با توجه به سرفصل‌های درس حاضر، هدف نامه بران این است که توجه و عنایت دانشجویان سراسر کشور از جمعیت و رشد آن به‌سوی ازدواج و تشکیل خانواده سوق داده شود.

خانواده نظامی است از حیث اجتماع که در آن مناسبات جسمی، روانی، اقتصادی، اخلاقی و فرهنگی با هم گره خورده و معیشت یکپارچه‌ای را تشکیل داده‌اند. خانواده واحد طبیعی و هسته اصلی جامعه محسوب می‌شود. مانند مثل انسان‌ها در درون آن انجام می‌گیرد، کانونی برای آسایش زن و مرد و فرزندان است، محل وحدت و تفاهم زن و شوهر است، مهم‌ترین نهاد برای تربیت کودکان و اجتماع کردن آنان محسوب می‌شود و ارزش‌های دینی، اخلاقی و فرهنگی جامعه از طریق آن به فرزندان منتقل می‌گردد.

مطالعات اجتماعی حاکی از آن است که به‌رجهت تأکید دین مقدس اسلام بر ازدواج جوانان و تشکیل خانواده، و جایگاه والای ازدواج و خانواده در فرهنگ سنتی جامعه ایران و نیز تمایل فطری و طبیعی همه جوانان به تشکیل خانواده، شاهد می‌شود که طی چند دهه اخیر، تدریجاً از تمایل و گرایش جوانان به ازدواج و تشکیل خانواده دست‌آسته می‌شود، سن ازدواج رو به افزایش دارد، اختلافات و بگومگوهای خانوادگی در حال افزونی است، روزبه‌روز به درصد خانواده‌های متلاشی‌شده افزوده می‌شود و در نتیجه، زندگی مبنی بر بحران ارزش‌ها و سست شدن بنیان‌های خانواده در اذهان اندیشمندان ایجاد می‌گردد.

با اینکه از نظر مطالعات اجتماعی، هر موردی از اختلاف خانواده‌ها و هر درصدی از افزایش نرخ‌های طلاق، به معنی سستی ارکان خانواده و به هم ریختن کیان خانوادگی نیست و چه‌بسا نشانه بیداری جامعه در مرحله‌ای از انتقال آن از نظام سنتی به نظام نوین باشد، اما در هر حال، دست کم بخشی از مشکلات خانواده به بیماری جامعه و آسیب‌های موجود در آن مربوط است.

یکی از اهداف درس حاضر این است که با دادن آگاهی و شناخت لازم به دانشجویان کشور که اکثراً جوان‌اند و در شرف انتخاب همسر، آنان را در امر گزینش همسر شایسته، اقدام به ازدواج و تشکیل خانواده موفق یاری رساند. نگارنده نیز در حد وسع و توان خود کوشیده است گاهی ولو کوچک در این راستا بر دارد.

در تهیه و تنظیم کتاب حاضر به بیش از صد اثر دینی، اخلاقی و علمی مراجعه کرده و از مطالب ارزشمند آنها استفاده کرده‌ایم. ضمن سپاس و تقدیر از کلیه اساتید، پژوهشگران و دانشمندی که با تلاش و کوشش پیوسته و مداوم خود، راه پویندگان دانش و معرفت را روشن می‌کنند یا در این راه گام‌های بزرگی برداشته‌اند، اگر در جای جای کتاب نکته سودمندی وجود داشته باشد، حاصل نظرات و تحمیل این بزرگواران است و کلیه کاستی‌ها و کمبودهایی که به کتاب راه پیدا کرده، از عهده بنویسنده علمی نگارنده است. از اساتید بزرگوار و دانشجویان ارجمند درخواست می‌کنم که با شناسایی نظرات سودمند خود، نویسنده را در رفع نواقص و تکمیل اثر یاری رسانند.

نعمت‌الله تقوی

تبریز - ۱۳۹۲